

BOOK REVIEW

Milena Angelova

New Bulgarian University (Bulgaria)

[mangelova74@yahoo.com], ORCID ID: 0000-0002-0208-1989

Shadow Modernities and the State's Grey Zones: Three Criminal Regimes in Bulgarian History (1879–1944)

Abstract: *This review examines Dimitar Gyudurov's book *Traders of "White Slaves," Forgers and Smugglers in Bulgaria (1879–1944)* as part of a broader research project on illicit economies and state formation in modern Bulgaria. Drawing on the concepts of "shadow modernities" and "grey zones of governance", the review argues that Gyudurov reconceptualizes trafficking in women, forgery, and smuggling not as marginal criminal phenomena but as structural components of state rationality. By situating the Bulgarian case within international regulatory regimes and interdisciplinary debates, the review highlights the book's contribution to rethinking modern governance through illegality, informality, and institutional ambivalence. Together with the author's earlier monograph on opiates, the book marks a significant shift in Bulgarian social history toward a practice-oriented and transnational perspective.*

Keywords: *shadow modernities; grey zones of governance; illicit economies; social history, Bulgaria (1879–1944); trafficking; forgery; smuggling.*

Милена Ангелова

Нов български университет

Сенчестите модерности и сивите зони на държавата: Три криминални режима в българската история (1879–1944)

Гюдуров, Димитър (2025). *Търговци на „бели робини“, фалшификатори и контрабандисти в България (1879–1944)*. София: НБУ, 339 с., ISBN - 978-619-233-346-1.

Книгата на Димитър Гюдуров *Търговци на „бели робини“, фалшификатори и контрабандисти в България (1879–1944)* предлага систематично изследване на три криминални режима в хронологията на модерната българска държавност. Поставено в контекста на българската историографска традиция, изследването предлага качествено различна перспектива. Авторът не разглежда престъпността като периферия на социалния живот или като следствие от институционални дефицити, а я дефрагментира като поле на взаимодействие между държавата, обществото и международната среда. Анализът тук измества фокуса от институциите, като завършени структури, към практиките, чрез които държавността се произвежда ежедневно – често в сивите зони между законност и престъпност. Именно тук е заложено основното изследователско предизвикателство – не само в избора на слабо изследвани теми, а в начина, по който тези теми се превръщат във важен лакмус за разбирането на българската модерност.

Вместо да тръгва от държавата и нейните институции като априорно стабилни, Д. Гюдуров фокусира анализа към практиките, конкретните икономики и мрежи, които държавата се опитва да регулира. Така престъпността се очертава не като „враг“ на модерността, а се вписва в нейната вътрешна логика, чрез която се кодифицират граници, идентичности и форми на легитимност. В този смисъл книгата не е семпло допълнение към съществуващата литература, а препозициониране на изследователското поле. Д. Гюдуров насочва анализа си към теми, които дълго време са били маргинализирани или третираны описателно, и ги превръща в ключ към разбирането на модерното българско общество. Именно тук се залага основният му историографски принос – не само в добавянето на нови „случаи“, а в промяната на аналитичната перспектива. Изследването не е само исторически анализ на престъп-

ленията, определени за „социални злини“ (особено в междувоенния период), а и базисен принос към историята на държавността в нейните *сенчести*¹ измерения.

Търговци на „бели робини“, фалшификатори и контрабандисти в България (1879–1944) представлява втора логическа и концептуална част от по-мощен изследователски проект на автора, започнал с публикуването на монографията *Българите и опиатите. Производство и търговия (1879 – 1944)* (Гюдуров, 2022). В рамките на този проект той систематично изследва нелегалните и полулегалните практики и политики, които съпътстват и оформят българската модерност от Освобождението до установяването на просъветски режим на управление в страната.

Първата книга – посветена на производството и търговията с опиати – вече показва ключовите характеристики на изследователския подход на автора: отговорна работа с архивни източници; фокус върху международните регулаторни режими (включително ролята на Обществото на народите); анализ на взаимодействието между националната държава и международните мрежи и експертен анализ, дистанциран от нормативни или морализиращи интерпретации на *криминалното*. В този смисъл *Българите и опиатите...* поставя аналитичните основи за разбирането на престъпността като структурен компонент на държавността, а не като външна заплаха за нея. Втората монография разширява този аналитичен хоризонт, като премества фокуса от специфичен продукт (опиатите) към различни *режими на нелегалност* – трафик на жени, фалшификации и контрабанда. Тази промяна не означава разкъсване с предходния подход, а по-скоро негово методологическо надграждане. Ако първата книга показва как конкретна нелегална стока се вписва в международни икономически и политически мрежи, втората демонстрира как нелегалността като практика функционира в различни сфери на социалния живот. В този смисъл

¹ Терминът *shadow modernities* обозначава онези форми на модерна държавност, икономическа рационализация и бюрократично разширяване, които се развиват *редом с, чрез или въпреки* практики, обявени за незаконни, неформални или социално маргинални. Вместо да противопоставят легалното и нелегалното, някои изследватели подчертават, че криминализираните практики нерядко участват активно в консолидирането на държавната власт, в оформянето на пазари и в производството на модерни социални категории. Автори като Van Schendel и Abraham (2005), както и Gingeras (2014), твърдят, че тези „сенки“ не са остатъчни или периферни явления, а структурни елементи на реално съществуващите модерности.

двете книги могат да бъдат четени като цялостен проект за историзиране на *сивите зони на управлението*² в България и като взаимно допълващи се анализи на *сенчестите модерности* на държавата. Опиатите, трафикът на жени, фалшификациите и контрабандата очертават различни, но структурно сходни пространства, които държавата едновременно регулира, толерира или в които даже участва. По този начин проектът на Гюдуров допринася за преориентирането на българската социална история към въпроси, които са централни в актуалните изследователски дебати в по-широк сравнителен прочит.

От една страна, този подход де-екзотизира престъпността, като я изважда от морализиращите и сензационни наративи и я поставя в контекста на социалната и икономическата рационалност. От друга страна, той проблематизира самата държава, показвайки я не като завършен и последователен субект, а като поле на противоречиви практики, селективен контрол и институционална нееднозначност. От тази перспектива *Търговци на „бели робини“, фалшификатори и контрабандисти* не просто надгражда първата монография, а разкрива мащаба на изследователска програма на автора: реконструкция на онези полета, в които модерната държава се изгражда не въпреки, а чрез нелегалното. Изследването на Д. Гюдуров задава и интересен ключ към начина, по който може да бъде мислена социалната история на българското общество от късния XIX и първата половина на XX век. Вместо да възпроизвеждат утвърдената рамка на институционална история, фокусирана върху законодателство, управленски динамики или елити, тук аналитичната тежест е изместена към мрежата от *практики, режими на контрол и неформални икономики*, чрез които държавата реално функционира.

Още във въведението става ясно, че авторът отказва опростеното бинарното противопоставяне между „законно“ и „незаконно“. Той насочва, че трафикът на жени, фалшификациите и

² Концепцията за *grey zones of governance* описва пространства, в които границата между държавно и недържавно, легално и нелегално, формално и неформално управление е размита. Тези зони възникват не поради отсъствие на държавата, а често именно чрез нейното *селективно, непоследователно или противоречиво* упражняване на власт. В тези сиви зони полицаи, митничари, местни чиновници и посредници могат едновременно да утвърждават и да подкопават държавните регулации. Вместо бинарно противопоставяне между ред и безредие, „сивата зона“ представлява континуум от практики на управление. – Вж: Gupta (2012), Das & Poole (2004).

контрабандата ще бъдат анализирани не изолирано, а в постоянно взаимодействие с полицията, медицината, митническата администрация и международните регламенти.

Първата част на книгата е концептуално рамкирана от напрежението между регламентаризма, аболиционизма и санитарния контрол. Проституцията и трафикът на жени са представени като поле, в което се пресичат морални дискурси, медицинска експертиза и полицейска власт. Тук Гюдуров показва как българската държава адаптира европейските модели за контрол върху проституцията – включително чрез санитарни режими, полицейска регистрация и медицински надзор, превръщайки женското тяло в обект на наблюдение и административна интервенция. Този анализ се вписва в аналитичните дебати за държавните проекти на модерността – напр. на административна разпознаваемост, прозрачност и четимост (*legibility*)³ (Scott, 1998) – или за селективното прилагане на власт, които легитимират анализа на *нелегалното* като структурно, а не като „провал“. Участието на България в международните конвенции срещу трафика допълнително показва, че тези практики не са локално отклонение, а част от транснационални режими (Laite, 2017; De Vries, 2005; Attwood 2013). Бюрократичната власт действа чрез „селективност и двусмислие“ (Gupta, 2012)⁴ – наблюдение, което намира пряко потвърждение в анализа на санитарния и полицейския контрол в книгата. Особено важен е анализът на участието на България в международните конвенции срещу трафика на жени, който показва, че страната е активен участник в глобалните правни режими в тази област. Проституцията се явява

³ Както показва Джеймс Скот, модерната държава функционира чрез опростяване и схематизация на социалната реалност, но именно тези „legibility projects“ пораждат широки полета на неформални практики и адаптации, без които управлението не би могло да работи ефективно (Scott, 1998). Гюдуров разглежда *нелегалното* не като провал, а като структурна част от управлението. В този смисъл неговият прочит резонира и с разбирането на Michael Taussig (1997) за държавата като сенчест и перформативен конструкт, поддържан чрез амбивалентни режими на власт.

⁴ Акил Гупта смята, че бюрокрацията функционира чрез селективно прилагане на законите, непрозрачност и структурно насилие, създавайки зони, в които законността и незаконността съжителстват, вместо да се противопоставят една на друга. Според неговата формула *управлението* се осъществява чрез ежедневни бюрократични практики, които размиват границата между правилата и произвола и че бюрокрацията функционира именно чрез „сиви зони“ между законност и произвол. (Gupta, 2012).

класически пример за *grey zone of governance*: едновременно регулирана, толерирана и криминализирана.

Втората част – „Фалшификаторите“ – предлага един от най-оригиналните приноси в книгата. Тук се вижда как неформалните практики не винаги подкопават институциите, а често представляват тяхна *скрита инфраструктура* (Ledeneva, 2006)⁵. Фалшификатът се явява форма на адаптация към бюрократичната рационалност и средство за социална и политическа мобилност, особено в периоди на война и криза. В същото време той има и символно измерение, близко до разбирането за държавата като перформативен и „магически“ конструктор (Taussig, 1997)⁶, чиито символи на легитимност винаги могат да бъдат имитирани.

Третата част анализира контрабандата като икономическа и социална практика, неразривно свързана с граничните режими и митническата администрация. Авторът доказва, че границите функционират не просто като линии на контрол, а като *ресурси*, които различни актьори използват стратегически. Изведен е и проблемът за „Контрабандистите в униформа“ (247-276) – държавните служители се оказват част от нелегалните мрежи. Този анализ, положен сравнително в контекста на изследванията за *нелегалните потоци* и *граничните икономики* (Schendel & Abraham, 2005; Gingeras, 2014; Gallien, & Weigand, 2022), най-плътно материализира понятието „сива зона на управлението“ и поставя под въпрос опростеното противопоставяне между държава и престъпност.

В епилога трите режима се обединяват в цялостен анализ на институционалната нееднозначност. Именно тук най-ясно се вижда *проектната* логика на изследването и връзката му с предходната книга за опиятните. Държавата се разкрива не като последователен арбитър, а като участник в мрежи от компромиси, селективен контрол и неформални практики.

Изследването на Д. Гюдоров не разглежда престъпността като симптом на „слаба държавност“ или социална патология, той

⁵ Според А. Леденева неформалните практики не подкопават институциите, а често представляват тяхната скрита инфраструктура, особено в контекста на бърза модернизация и институционално претоварване (Ledeneva, 2006) – перспектива, която е напълно приложима към анализите на фалшификацията и контрабандата в труда на Гюдоров.

⁶ Майкъл Таусиг концептуализира държавата не само като институционален апарат, но и като „спектрална“ и перформативна единица, поддържана чрез ритуали на власт, страх и двусмислие, а не само чрез прозрачна законност. (Taussig, 1997).

я използва като аналитичен вход към самите механизми на управление. Този подход препозиционира престъпността от периферията към центъра на анализа. *Търговци на „бели робини“, фалшификатори и контрабандисти* е концептуално зрял и методологически последователен труд, който убеждава, че модерната българска държава се изгражда не въпреки, а чрез своите сенчести практики. Заедно с *Българите и опиатите* книгата очертава изследователски проект, който променя начина, по който може да се пише социална история в България – от гледната точка на нормата към тази на нейните *гранични режими*. През този концептуален хоризонт анализът на трафика на жени, фалшификациите и контрабандата се вписва успешно в по-широкия дебат за това, как се формират модерните държави. Емпиричната реконструкция на полицейски архиви, съдебни дела, дипломатическа кореспонденция и международни конвенции демонстрира, че българската модерност е произведена не само чрез законодателни реформи и институционално консолидиране, но и чрез нелегалните икономики и двусмислените практики, които циркулират в и около държавните структури. В този смисъл българският случай отразява глобални модели, при които „сенчестото“ и „официалното“ не просто съществуват паралелно, а понякога се сътворяват взаимно.

Търговци на „бели робини“, фалшификатори и контрабандисти е важен труд за българската хуманитаристика. Книгата е пример за успешен академичен трансфер: тя въвежда международни дебати в националната научна среда и предлага нови инструменти за разбирането на сивите зони, които неизбежно съпътстват модерността.

Библиография:

Гюдуров, Д. (2022). *Българите и опиатите. Производство и търговия (1879–1944)*. София: НБУ [Gyudurov, D. (2022). *Balgarite i opiatite. Proizvodstvo i targoviya* (1879–1944). Sofiya: NBU].

Гюдуров, Д. (2025). *Търговци на „бели робини“, фалшификатори и контрабандисти в България (1879–1944)*. София: НБУ [Gyudurov, D. (2025). *Targovtsi na „beli robini“, falshifikatori i kontrabandisti v Balgariya* (1879–1944). Sofiya: NBU].

Attwood, R. (2013). *Vice Beyond the Pale: Representing “White Slavery” in Britain, c. 1880–1912*. (Doctoral dissertation), University College London. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1395417/>

Das, V., & Poole, D. (Eds.). (2004). *Anthropology in the margins of the state*. Santa Fe: School of American Research Press.

De Vries, P. (2005). “White slaves” in a colonial nation: The Dutch campaign against the traffic in women, 1900–1913. *Social & Legal Studies*, 14(1), 39–60.

Gallien, M., & Weigand, F. (2022). *The Routledge handbook of smuggling*. Taylor & Francis.

Gingeras, R. (2014). *Heroin, organized crime, and the making of modern Turkey*. Oxford University Press.

Gupta, A. (2012). *Red tape: Bureaucracy, structural violence, and poverty in India*. Duke University Press.

Laite, J. (2017). Traffickers and pimps in the era of “white slavery.” *Past & Present*, 237(1), 181–212.

Ledeneva, A. (2006). *How Russia really works: The informal practices that shaped post-Soviet politics and business*. Cornell University Press.

Scott, J. C. (1998). *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed*. Yale University Press.

Taussig, M. (1997). *The magic of the state*. Routledge.

Van Schendel, W., & Abraham, I. (2005). *Illicit flows and criminal things*. Indiana University Press.